

כדעת בן בוכרי במשנה לעיל שכהנים פטורים ממחצית השקל, ועל כן פטורים הם גם מקלבון, כנשים ועבדים (תלמיד הרשב"ש), אבל לויים חייבים במחצית השקל גם לדעת בן בוכרי (שקל הקודש ציה"ל ג, יט, בדעת תלמידי הרשב"ש). ויש שכתב, שלדעת בן בוכרי גם לויים פטורים ממחצית השקל, והמשנה שחייבה לויים בקלבון, בהכרח היא כרבן יוחנן בן זכאי ולא כבן בוכרי (ר"ש סיריליאן, וראה ביאורנו לעיל ג, ב ד"ה מאן, שהובאה מחלוקת זו לענין לויים לדעת בן בוכרי).

השוקל על יד עני ועל יד שכינו ועל יד בן עירו פטור, שכל השוקל במתנה עבור אחר, פטורוהו מקלבון (ריב"ז ורא"ש). והמשנה שנתנה את דבריה בדרך 'לא זו אף זו', שלא רק השוקל עבור עני פטור, שמקיים בזה מצות צדקה, אלא אף השוקל עבור שכנו העשירי פטור, ולא רק בשכנו העשירי שמרבה בכך שלום ואהבה, אלא אף השוקל עבור בן עירו הרחוק ממנו פטור (תלמידי הרשב"ש). ויש שפירשו, שמדובר בנותן עבור מי שאינו יכול לתת, שהעני אין לו ממון לתת, ושכינו ובן עירו מדובר כשאינם נמצאים כאן, ומאחר והוא נוהג מידת חסידות כשנותן עבורם במתנה כדי להרבות בשקלים להקדש, פטורוהו מהקלבון (תקלין חדתי' להלן ע"ב, וע"פ מאירי ורמב"ם שקלים ג, א). או שגם 'שכינו' ו'בן עירו' היינו כשהם עניים, והנא פירט אותם משום שכך הדרך לתת לעניים שהם שכניו ובני עירו (ריב"ז משולם), ופטורוהו מקלבון כדי שלא תינצל דלת בפני נותני צדקה (ר"ש סיריליאן).

וכששוקל עבור חבירו, שכר המצוה הוא של הנותן (רש"י כתובת קה, א ד"ה ועל העתיד, ע"פ הגמ' שם), ואף שחבירו לא קיים בזה את המצוה המוטלת על גופו לתת מחצית השקל, מכל מקום מועיל לתת עבור חבירו, שבכך יהיה לו חלק בקרבנות ציבור הנקנים מהשקלים (תשובת החוות דעת בחמדת שלמה י"ד לב), ועל כן אינו צריך להקנות את מחצית השקל לחבירו (חז"א אה"ע קמח, דף נט, א). ויש שכתב, שאין חובת הגוף לתת מחצית השקל ואין ענין שיהיה לו חלק בקרבנות הציבור הנקנים בה, אלא החיוב הוא רק שיבוא לידי ההקדש מחצית השקל על ידו, וכפריעת חוב שיכול לפרוע על ידי חבירו, ועל כן אין צריך להקנות לו את מחצית השקל (אגרות משה או"ח א, קצא, וראה גור אריה יהודה [זמבא] מועדים כ, ז).

גְּמְרָא. כאן בְּשֵׁהֵבֵיא שְׁתֵּי שְׁעֵרוֹת, שאז תובעוהו אותן, אך מכל מקום אין ממשכנים (גמ' לעיל ג, ב, ראה ביאורנו ש"ה ולמשקן).

כֹּהֲנֵי קִדְוִשֵׁי רִבִּי, רַבֵּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר כֹּהֲנֵי כִּשְׂרָאֵל לְכָל דְּבָר. הכותים הובאו מארץ 'כותא' על ידי מלך אשור, והושיבם בשומרון לאחר שהגלה משם את עשרת השבטים. ובתחילה לא היו הכותים יריאים את ה', אך לאחר ששילח בהם ה' אריות שהיו הורגים בהם, התגיירו מאימת האריות (מלכים ב, יז, כד-כח, ורש"י קידושין עז, א). ונחלקו התנאים (שם ע"ה, ב) האם הם 'גרי אריות' ודינם כגויים לכל דבר [שכן הדין בכל מי שמתגייר משום יראה (רמב"ן חולין ו, א), או שהם מעולם לא התגיירו גירות גמורה (רמב"ן קידושין שם, תוס' יבמות כד, ב)], או שהם 'גרי אמת' ודינם כישראל לכל דבר [שבתחילה התגיירו לשם שמים בגירות גמורה, אלא שאחר כך חזרו לסורם, וגר שחזר לסורו הוא כישראל מומר (רש"י סנהדרין פה, ב, רמב"ן קידושין שם)], ומכל מקום מדרבנן גזרו עליהם שיחשבו כגויים גמורים, משום שמצאו שהם עובדים עבודה זרה, כמבואר בחולין שם.

הקדמה: 'קלבון' הוא מטבע קטן שמוסיפים על מחצית השקל, והוא מעה כסף (דעת רבי מאיר במשנה), שהיא אחד משנים עשר במחצית השקל (מאירי ורא"ש), ויש אומרים שהוא חצי מעה כסף (דעת חכמים במשנה), שהוא אחד מעשרים וארבעה במחצית השקל (מאירי ורא"ש). ומקור המילה 'קלבון' הוא ביוונית (תפארת ישראל להלן ב י"א), ופירושה מטבע קטן (ערוך ערך קלבון). וגם בלשון הקודש כינוהו כך, ש'קלבון' הוא נטריקון 'קל' – כלומר, דבר קל ומוצע שבין שווי שקל לשני חצאים (רא"ש, רע"ב, קרבן העדה, תקלין חדתי', וכשיטתם להלן).

וטעם נתינת הקלבון, לדעת חכמים נותנו לשולחני עבור שטר הפריטה, שכשנותן לו שקל שלם צריך לתת לו שטר עבור הפריטה לשני חצאים [שהמצוה היא לתת דוקא מטבע של חצי שקל (מעשה רקח שקלים ג, א)], שאם לא כן, השולחני יפחית מעט מהשקל ויתן לו שני חצאים במשקל חסר ויטול לעצמו את הפריש עבור הפריטה, ונמצא שחסר ממשקל מחצית השקל (רמב"ם בפי"ה מבה"מ שקלים ג, א, מאירי, חינוך מצוה קה, ע"פ שקל הקודש שם, א ובה"ל שם). ויש שפירשו, שנותנו לגזבר שלא יפסיד ההקדש, שלאחר נתינתם לגזברים הם פורטים את חצאי השקלים לשקלים, כי חצאי השקלים הם מטבעות דקים שקל לאבדן, וכדי שלא יפסיד ההקדש את שטר הפריטה, מוסיף קלבון למחצית השקל (רש"י ביצה טז, ב ובבבכורות נו, ב בפ"י שני). ויש שפירשו, שנותנו לשולחני כתוספת, משום שחששו שמה המשקל אינו מדויק, ולכן גם הנותן חצי שקל צריך להוסיף קלבון, כדי להשלים אם חסר במשקל (רש"י חולין כה, ב ובבבכורות נו, ב בפ"י ראשון, תלמיד הרשב"ש, רא"ש, וראה משנת אליהו להלן ע"ב). ובזה תהיה נפק"מ בין כל הטעמים, שלטעם שהוא משום שכר פריטת השולחני, זה רק בשקל שלם, ולטעמים האחרים זה גם בחצי שקל (ראה שקל הקודש בבה"ל שם).

והחיוב בקלבון לדעת חכמים אינו אלא מדרבנן (מאירי, מנחת חינוך מצוה קה אות ה, אך ראה רא"ש), ולדעת רבי מאיר הוא חיוב מהתורה (גמ' להלן ע"ב), כדי להשלים לשיעור מחצית השקל, שמחצית השקל שנותן אינה בשיעור מדויק (רש"י חולין כה, ב ובבבכורות נו, ב בפ"י ראשון, תלמידי הרשב"ש), משום שהיא מעורבת בסיגים (קרבן העדה להלן ע"ב), או שחמת שהיא נשחקת ממשמוש הידים (תפארת ציון). ולדעתו בודאי חייב לתת קלבון אף כששוקל מחצית השקל (ריב"ז משולם וקרבן העדה להלן ע"ב, אך ראה רמב"ם בפי"ה מ).

וְאֵלוֹ שְׁחִיבֵי קַלְבֹּנוֹ, ומסתימת לשון המשנה משמע, שבכל אופן יש חיוב לתת, גם כשנותן מחצית השקל ולא רק כשנותן שקל שלם [וכדעת רבי מאיר, ראה לעיל בהקדמה] (ריב"ז משולם וקרבן העדה להלן ע"ב). ויש שכתב, שהכוונה היא כשנותן שקל שלם [וכדעת חכמים, ראה לעיל בהקדמה] (תקלין חדתי' שם, ביאור הגר"ח קניבסקי).

לְוִיִּם וְכוּ' אֶבְל לֹא כֹהֲנִים, ואף שכהנים חייבים במחצית השקל לדעת רבן יוחנן בן זכאי במשנה לעיל, מכל מקום כיון שאין ממשכנים אותם על כך מפני כבודם [כמבואר במשנה ובגמ' שם], פטורים גם מקלבון (מאירי, תוס' יו"ט בשם הכסף משנה שקלים ג, ב), ולפי טעם זה, לדעת רבי מאיר שקלבון הוא מהתורה (ראה להלן ע"ב) ובהקדמה למשנה), גם כהנים חייבים (ראה ליקוטי הגר"א בליקוט מפרשים מהדרות עוז והדר, אך ראה תפארת ציון). ויש שכתב, שהמשנה היא